

Ongetrouwde ouwe boeren zijn bekant allegaar eenzelvig. Maar in 't bijzonder Saan van Kragten, die zit te boeren op een hofstee in een weggedouwen buurtschap van de Alblasserwaard. „Zwaneburg”, zo heet zijn machtige boerendoe-ning. En op het smeedijzeren inrijhek pronken twee zwanen met geheven vlerken, dat geeft een schoon idee. Ja, aangenaam is het aanzien van de „Zwaneburg” wel. Maar kom niet achter de dikke muren, want aldaar waart de dorre zwijgzaamheid sedert jaren rond.

Saan van Kragten woont al jaar en dag met een stoepmeid van omtrent veertig jaren, een wijfje krom van 't werken en zwijgzaam algelijk heur baas. Vijftien jaren lang hebben ze tegenover elkander aan tafel gezeten, vijftien jaren ook hebben ze de stilte betracht. Eenzaam ver- gaan hun jaren, ongemerkt ebben ze weg naar de ouderdom. Zo boer, zo stoepmeid. Hun eendere levensweg loopt op de gewisse maatgang der dagen onberoerd naar het einde. Is er dan geen verschil tussen baas en dienstbare? Saan van Kragten bulkt van de guldens en Jaantje van Portengen heeft een schamele spaarpot. En verder is er geen verschil, zeg maar. Beiden doen nauwgezet hun uitgestippelde dagtaak, zwijgzaam en vreugdeloos. Want Saan zowel als zijn huisdoenster, 't zijn

mensen zonder reuk of smaak. Ouwe ongetrouwde teuten zonder idealen, die niets anders begeren dan de saaie eenzaamheid. Maar Saan is er nog gierig bij, dat moet er aan toegevoegd worden. Hij was het, die onderjaars een negenjarige lapjeskat gong verdoen in de achterwetering, omdat dat beest zeven sneeën tarwebrood per dag opvrat, waardoor die muisenvanger te schadelijk werd, naar Saan zijn believen. Ja, 't is geweten ver in 't rond, dat de boer van „Zwaneburg” aan de bedelmannen op hun rit, steevast een halfje geeft. Maar dan alleen op Witte Donderdag, want anders loopt het teveel in de pampieren. 't Is ook bekend, waarom Saan van Kragten nooit getrouwd is. Hij achtte een vrouwspersoon een te duur meubel in den huis. Vrouwen en rijpaarden, aldus placht hij te zeggen, zijn beidegaar weeldediertjes, die een rechtschappen manspersoon veelmaals in de beurs doen tasten. Daarom woont hij maar liever met een huisdoenster, die tevreden is met vrije kost en vijf-en-zeventig guldens in 't jaar. En geld voor sier en zwier hoeft hij zodoende niet uit te tellen. Want hijzelf rookt niet en gaat niet deftig gekleed, ook gaat hij nimmer op toer naar boelhuizen of landverkoopingen. En Jaantje ook, hij heeft het best geschoten met heur. Ze is niever en gewillig en

taalt naar het lochte vertier in het geheel niet. Nooit of nooit zal ze eens iets extra's vragen. Neen, maar zwiiggend en gelaten doet ze dag aan dag heur werk; en ze doet het pront, zeg dat er bij. Ze praat niet onnodig en dat zint hem. Want praten, mensen, waar is dat goed voor? Werken en zwijgen, is het parool op de „Zwanenburg”.

Heeft Jaantje van Portengen ook nooit naar trouwen getaald? Heeft ze, evenals haar kreeë boer, van jongsaf de wil gehad, om eenzaam door 't leven te gaan? Neen, met Jaantje staat het anders. Toen ze nog amper twintig jaren oud was, kreeg ze verkering met een hoge blonde dekknecht van de Lekboot. Jaantje had toen nog een fleurig wezen en haar gang was trantel. Alzo is het niet te verwonderen, dat die schipper nog wel eens wier lastig gevallen door vrijensgezind daggeldersvolk. Maar hij was fors van postuur en lompe boerenkerels vreesde hij niet. En Jaantje — wel wier ze dukkels gevraagd, maar ze wilde niemand anders dan heur dekknecht — ze had hem lief met heel heur wezen. Doch op een Kerstavond bekwam Jaantje van Portengen het afschouwelijke bericht, dat de blonde schipper nabij de Kinderdijk van het verijzelde dek van de Lekboot was gegleden en jammerlijk verdronken in de jagende stroom. Vanaf die dag is het levendige meidje gans veranderd. Ze wier stil en op heur wezen kwam een smartelijke plooi. Later is er toch nog eens een daggelder afgekomen op het bedrukt her en der gaande polderwerkersdochtertje. Maar Jaantje kon de blonde dekknecht niet vergeten. Ze werd stoepmeid bij Saan van Kragten en achter de stille muren van de „Zwanenburg”, alwaar geen ander vrouwvolk voorhanden was, kwijnde ze langzaam maar zeker naar de grijsheid, met een niet aflatende herinnering aan een schipper van hoog postuur.

Vijftien jaren lang is Saan van Kragten tevreden geweest over zijn huisdoenster-tje.

Maar zie, wat murt er de leste tijd toch in het kleine kopje van dat zwiiggende vrouwspersoon-tje? Saan wordt gewaar, dat zijn stoepmeid er soms zo ontgaan uitziet. En daar wordt hij onrustig van. Zal Jaantje somwijlen opstandig worden tegen de eendere maatgang van alle dag? Zal ze willen uitvliegen naar bewoonder buur-

ten, alwaar tierighèid heerst en de aange-name stilte onnodig wordt verbroken? Hij slaat zijn dienstmeid oplettender gade, want hij moet dat tegengaan. Jaantje moet bij hem blijven op de „Zwanenburg”, hij heeft er een voordelige en vertrouwde meid aan, die nooit mort over het vele werk, al staat ze dan als vrouw alleen in een machtige boerenhoef.

Op een avond treft hij haar aan in de sombere opkamer; ze zit te schrouwen als een klein kind en daar verschrikt de boer van. Ja, nu weet hij zeker, dat Jaantje haakt naar buitensporige dingen. Maar wat is dat vreemd, waarom heeft ze vijftien jaar lang niet naar verandering getaald — en komt nu 'n wildvreemd verlangen haar kwellen? Doch hij moet Jaantje bij zich houden, het zwiiggende werkstertje is één geworden met de dingen van „Zwanenburg”.

„Jaantje, je krijgt in 't vervolg honderd guldens jaargeld, instee van vijf-en-zeventig”, zegt hij gauw. Hij is bovenmate gierig, die Saan van Kragten; maar op dit ogenblik acht hij vijf-en-twintig blinkende guldens niet, indien Jaantje maar bij hem blijft, werkend en zwiiggend.

„Boer”, schrouwt Jaantje, „daar vraag ik niet om, ik begeer geen geld!”

Saan kan deze woorden niet vatten, wijl hij van gedacht is, dat het bij ieder mens slechts gaat om de duiten.

„Maar wat wil je dan?” vraagt hij hulpeloos.

„Ik wil niks van je hebben, boer..... Ga maar weg en vraag niks meer!”

„Maar Jaantje, zeg dan toch.....”

Ze laat Saan niet uitspreken, huilend valt ze hem in de rede.

„We zijn 't praten hier verleerd, boer! Gaan maar weg.....”

En dat doet hij, hij laat zijn stoepmeid schrouwend achter. Maar een onzegbare onrust prangt hem. Zal Jaantje weggaan van „Zwanenburg”? Dan moet hij op zoek naar ander vrouwvolk en pronte stoepmeiden zijn schaars te vinden. Ach, wat is dat lee..... Maar ze is nog niet weg, ik zal alles doen om Jaantje hier te houden, overlegt Saan. Desnoods verhoog ik heur jaargeld tot honderd-vijf-en-twintig guldens..... Ai, wat is dat een groot bedrag, men kan er bekant een koei voor kopen.....

Toch wil Saan van Kragten weten, waarom Jaantje in die barre desolatie

„Je krijgt honderd guldens jaargeld.. .”

verkeert. Want als het niet is om geld, waar moet het dan toch wèl om zijn?

De volgende dag vraagt hij haar, waarom ze zulke benauwenissen heeft.

„Ik kan dat zo moeilijk zeggen, boer. Maar over geld gaat het niet, dat niet”, antwoordt ze gelaten. Maar als ze dit zegt, doorvaart haar plotseling een fel verlangen, om haar gemoed te luchten. Ze moet nu spreken en haar opgekropt verdriet bekend maken.

„Vijftien jaren ben ik nou bij je”, vervolgt ze heftiger. „En we hebben beidegaar gezwegen, dag voor dag. Maar nu kan ik niet meer onder me houden wat me bezwaart. Aanstaande week, tweede Kerstdag, wordt het twintig jaar dat er een dekknecht van de Reederijboot verdronk in de Lek. Dat was Louw Brummelkamp en daar gong ik toen mee op en af. Vijf jaar later ben ik stoepmeid bij jou geworden, boer. En 'k heb me van toen af nieuwiers meer mee bemoeid. 'k Heb nou vijftien jaar lang geen voet in de kerk gezet, algelijk jij.....”

„Maar Jaantje, valt jou dat dan zo zwaar, meid?”

„Jaat”, zegt ze felbewogen, „jaat, dat valt mijn zwaar! Want sinds die ramp op kerstmis heb ik allenig nog maar verdriet gehad. Jaar op jaar zie ik huiverend de Wintermaand tegemoet, want dan verjaart het ongeluk van mijn Louw en daar moet ik altoos zo afschouwelijk fel op nadenken.....”

„Dat moet je niet doen, Jaantje”, vermaant Saan. „Je moet die dingen uit je hoofd zetten, meid! Daar ben je toch waarlijk ook al te oud voor geworden, om nog aan vrijers van voormaals te denken!”

Maar als hij dit gezegd heeft, och men-

sen, wat kijkt Jaantje van Portengen haar boer dan toch fel aan.

„Dat is 't niet, Saan van Krachten! Maar dat wij beidegaar voortleven zonder God of gebod!” prangt ze er uit. „Jij en ik, we sluiten ons op in de „Zwanenburg”. En komende week zal Kerstmis weer krek vergaan als andere jaren! Vroeger heb ik van 't feest van Kerstmis gehoord, maar sinds dat ongeluk van mijn Louw, heb ik allenig nog maar verdriet als Kerstmis in zicht komt. We leven maar aan en we gaan voorbij, Saan. Maar ik in 't verdriet en jij in tevredenheid, we denken niet meer aan 't verhaal over het Kindje.....”

„Voor ons mensen is dat niks, Jaantje”, zegt Saan afkeurend. „Wij leven ommers niet locht daarhenen, algelijk dat in de wufte steden gaat. We zijn rechtschapen en treden nooit of nooit van 't degelijke pad, waar?”

„Ja, ja,” kreunt ze in vervoering, „'t is wèl voor ons mensen, boer! Maar wij gaan er aan voorbij en daarom missen we vreugd.....”

„'t Is hier op „Zwanenburg” aange-naam, Jaantje. En als jij nou meer jaargeld van me zal krijgen.....”

„Neeë, niet om het dooie geld, Saan! Want daar taal ik niet naar. Maar wij hebben ons levend begraven, vijftien jaar lang. Jij met je geld en ik met m'n verdriet.....”

„Je bent gek”, gramt Saan ontsteld. „Wij hebben 't stil en vredig hier. En wat blijft een mens nog meer?”

„Ik heb 't niet vredig meer, boer! Ik mis wat!..... Vroeger op de Zondagschool en in de kerk.....”

Hij laat haar niet uitspreken.

„Meid, zwijg daarover,” valt hij uit. „Ik

heb dat verhaaltje voormaals ook gehoord, maar wat hebben wij er aan?"

Jaantje geeft geen weerwoord, ze snikt. En Saan trekt af. Hij denkt: ik moet dat maar laten betijen bij Jaantje, dan trekt dat godsdienstig geprakkizeer van eigens wel af. Nou vat ik wel, waarom 't wijfje zo ontaard moet piekeren omtrent de kersttijd. Ze heeft vroeger, jong diertje zijnde, zeker en vast fel bloed gehad en veul om die vrijer gegeven. Ik snap dat niet, neeë, ik kan daar geen hoogte van krijgen. En nou nog, nou denkt ze aan die dekknecht van de Lekboot en scheurt ze 't ouwe zeer weer open. Maar 't zal wel weer luwen, heb maar geen zorg. Al dat geprakkizeer, waar is dat goed voor?

Neeë, Saan is niet te spreken over dat gepieker van z'n stoepmeid. Ze moet dat mieren en murren over de dingen van voormaals maar nalaten, dat is beter. 't Maakt een mens maar mistevree. Indien hij nou ook eens gaat denken aan de tijd toen hij jonk was, wat schiet hij daar dan mee op? Vroeger, ja vroeger gong hij trouw naar de kerk. Hij heeft ook meermaals het Kerst-evangelie gehoord. Er wier in een stal bij Bethlehem een wichtje geboren, dat was de Zaligmaker... Hurt, hij moet die weekmakende gedachten verdouwen, want daar koopt een rechtschapen man niks voor. En zolang er arme keuenkopers en kale kippenmarchands in de kerk komen, wat moet een boer van een machtige gedoente daar dan doen? Jaantje moet ook wijzer wezen, want een stoepmeid die zware prakkeziasies over de godsdienst en zo heeft, dat past helegaar niet. En dan..... door al dat gezeur zou ze warempel nog weggaan en zich verhuuren bij een anderen boer. Maar dat mag niet, neeë, Jaantje is niever en zwijgzaam, daarom moet ze op de Zwanenburg blijven! Hij zal dan het jaargeld toch maar tot honderd guldens verhogen, toe dan maar! Want weet wat voor lor hij op zijn doening krijgt, zo hij Jaantje kwijtraakt. Die meiden van rechtevoort, ze zijn zo locht als zemelen en hebben drukte gelijk de stadse madams. En ze hebben falderabloed, dat ook nog.

Nadien bespiedt de boer van Zwanenburg in alle stilte zijn stoepmeid; hij let op haar doen en laten en geeft acht op haar ogen. Hij spreekt niet meer dan nodig is en ook Jaantje is weer zwijgzaam als voorheen. Wel staat heur iele gezicht-

je vertrokken, maar Saan ziet haar toch niet meer schrouwen.

De boer van „Zwanenburg”, hij denkt: 't gaat goed met Jaantje, dat vreemde vuurtje is schielijk geblust. En zo is het goed, want gepieker over zware zaken, alwaar niets aan te verdienen is, moet op de „Zwanenburg” niet voorkomen.

Op de eerste Kerstdag wordt Saan van Kragten gewaar, dat overnieuw de vreemdigheid in zijn stoepmeid oplaait.

Als in de vroege morgen het melkgerij geschuurd is en ze tegenover elkander zitten aan de blankgeschuurde tafel, (en Saan denkt juist: zo zitten wij al ruim vijftien jaar tegenover mekare in vredige zwijgzaamheid te eten) dan zegt Jaantje opeens:

„Moeten we nu weeral zó Kerstfeest vieren, boer?"

„'t Is vredig hier”, antwoordt Saan.

Dan volgt een stilte, maar na enige tijd herbegint Jaantje:

„Wij hebben ons hier begraven, boer. Ik met m'n verdriet en jij met je geld. We zijn hier levend dood.....”

Maar dan staat de boer op, hij slaat met de vuist op tafel.

„Geen woord meer, meid! 'k Wil daar niet meer van horen! Wij hebben het goed hier en als ik nou je jaargeld op honderd guldens breng, heb je niks meer te klagen.”

Doch Jaantje zwijgt niet.

„'t Is Kerstmis en dan hoort een mens in de kerk. Want Kerstfeest is voor iederen.”

„Zwijgen”, gramt Saan verward. En hij loopt weg naar de koeienstal. Het is daar rustig, de koeien neuren plezant en de varkens steunen behagelijk.

Maar Saan kan die dag de rust niet vinden. Waarom heeft zijn stoepmeid zulke barre gedachten? Saan vat dat niet, neen, Saan van Kragten weet daar geen antwoord op te geven. Indien 't nu maar zo is — aldus denkt hij ten ende gelaten — dat Jaantje na de Kerstdagen weer op heur ouwe doen zal komen, allé dan! Maar o, als ze maar niet smacht naar meer drukte!..... Want dan gaat ze gewis bij mij vandaan.....

's Avonds doet Saan van Kragten een barre ontdekking. Jaantje is weg! O, mensen, wat is dat lee, zijn ouwe huisdoenster is er stiekum vandoor gegaan! Hij loopt door de vertrekken van de „Zwanenburg”,

hij roept de naam van zijn stoepmeid, maar nieuwiers is Jaantje te vinden. Hij kijkt in de gauwigheid nog rond hier en daar, of hij niets mist van zijn spulletjes; want dat dienstmeidenvolk, daar heeft hij heel geen vertrouwen in. En waar zal die grijze stoepmeid, wáár zal ze nu toch wel zijn? Heur vrijer van weleer is toch dood, dáár hoeft ze niet naar op sjouw te gaan!

De boer van de „Zwanenburg” zal gaan zoeken naar zijn dienstertje, die vijftien jaren gewillig en zwijgzaam het vrouwenwerk op zijn boerenstee heeft verricht. Ja, hij zal ze gaan zoeken, want Jaantje mag niet bij anderen gaan dienen!

Hij gaat al, hij trekt zijn jekker aan en zet zijn zijen pet op. Saan van Kragten gaat al..... maar waarheen moet hij gaan om het grijze vogeltje te vangen? Hij

Het zachte maanlicht schijnt op de werf van zijn hoeve. Het heeft gesneeuwd toen het gong schemeren, maar nu is de lucht helder.

„Jaantje!” roept hij luid, ontdaan als hij is, omdat zijn trouwe stoepmeid ten avond is gevlucht uit zijn hermitage. Want dat Jaantje is weggegaan zonder te zeggen waarheen, neen, dat is nog nimmer voorgevallen, in al die jaren niet.

„Jaantje!”

Maar er komt geen antwoord uit de witbesneeuwde wereld rondom.

Daar ziet hij in het zachte maanschijnsel kleine voetsporen in de versgevallen sneeuw. Hij volgt die sporen, want hij wil Jaantje terughalen op zijn stee. Hij gaat door het smeedijzeren hek, hij volgt de voetindrukken van zijn stoepmeid. Zo gaat de boer van Zwanenburg een voortvluchtig grijswordend huisdoenstertje achterna.

Plotseling blijft Saan van Kragten staan. Er trekt een bevert door zijn lichaam, nu hij beseft, waarheen zijn stoepmeid gegaan is. Jaantje is naar de kerk!... Maar hoe heeft hij dan durven denken, dat ze voorgoed gevlucht was? Ze zal weer terug komen, natuurlijk zal ze weer terug komen naar de „Zwanenburg”! En nu schaamt Saan zich toch wel zo bar erg, mensen! Jaantje is naar de Kerstpreek gegaan en hij heeft barbaarse gedachten over heur gehad.....

Hij zal nu terugkeren naar zijn stee, want straks, als de kerk uit is, zal ook zijn huisdoenstertje weêrkeren.

Daar begint de klok te luiden, nu gaat de kerk dus aan. Saan keert zich om, hij loopt verdaan naar zijn gedoente terug.

Doch wie komt daar zo haastig aanlopen? Ziet hij dat goed? Maar dat is Jaantje! Ach mensen, daar komt het trouwe meisje al weerom en de kerkdienst is nog niet eens begonnen!

„Ben jij het, boer? Ben jij het?”

„Jaat Jaantje, ik ben het eigens! Kom maar gauw terug naar de „Zwanenburg”, meisje!”

„Neeë, boer”, hijgt Jaantje, „neeë, maar jij moet met mijn mee, versta je! Ik heb verkeerd gedaan, want 't Kerstfeest is voor allebaar! 'k Had jou zoëven al mee moeten nemen, insteê van alleen naar de kerk te gaan. Maar kom nou, boer, ave-seer wat, de klok luidt al!.....”

„Neeë, neeë”, zegt Saan verward.

Maar Jaantje trekt hem aan zijn arm, hij moet mee. Kan hij plotseling niet meer helderop denken, wordt hij krachteloos?”

„Neeë, neeë”, weert hij af.

De stoepmeid trekt hem echter mee, daar gaat hij al..... Moet hij zich nu laten leiden door zijn huisdoenstertje? Maar Jaantje, dat is toch te gek!

Hij loopt, hij gaat willoos met zijn stoepmeid mee. Flarden van het Kerstverhaal schieten door zijn hoofd. En Jaantje is niet gevlucht, het trouwe keind zal bij hem blijven!

Daar treden ze reeds in de felle lichtschijn van de kerklampen. Hij wil nu teruggaan naar de Zwanenburg. Maar hij laat zich leiden. Jaantje drukt hem neer op een bank, wezenloos laat hij dat toe. Het is vol in de kerk, maar de eenzelve boer ziet geen mensen. Daar staat een man op de preekstoel, daar verneemt hij het Kerstevangelie..... Ja, zo heeft hij het vroeger ook gehoord!.....

Saan van Kragten is toch niet in een wonderwereld terecht gekomen? Maar hij hoort toch maar dingen, die sedert jaren op de „Zwanenburg” zijn doodgezwegen.....

Nu gaan de mensen staan, er wordt geboden. Op dit ogenblik weet hij benauwend zeker, dat hij een reeks van jaren levend dood geweest is.

En in heftige zielsberoering smeekt Saan van Kragten om erbarmen aan den Vader en het Kindeke.